

УДК: 339.13

Кулдашев Ш.А.

“Иқтисодийёт назарияси” кафедраси ассистенти

Самарқанд иқтисодийёт ва сервис институти

Самарқанд, Ўзбекистан

**ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИДА ОЛИЙ ТАЪЛИМНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ ШАРОИТИДА РАҚОБАТНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА
МОҲИЯТИ**

Аннотация: Ушбу мақола таълим хизматлари бозорида олий таълимни ташкил этиш шароитида рақобатнинг эволюцияси ва моҳияти ҳақида ёзилган бўлиб, хусусан, таълим, фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги интеграцияни янада мустаҳкамлашга, ўқишга кириш жараёнларини соддалаштиришга қаратилган.

Калит сўзлар: таълим, таълим хизмати, грант, инновацион корпоратив ҳамкорлик.

Кулдашев Ш.А.

Ассистент кафедра “Экономика теория”

Самарқандский институт экономики и сервиса

Самарқанд, Ўзбекистан

**ЭВОЛЮЦИЯ И ПРИРОДА КОНКУРЕНЦИИ В КОНТЕКСТЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УСЛУГ**

Аннотация: Эта статья посвящена повышению конкурентоспособности высших учебных заведений на рынке образовательных услуг, в частности, она направлена на дальнейшее укрепление интеграции образования, и упрощение процесса зачисления.

Ключевые слова: образование, образовательные услуги, гранты, инновационные корпоративные партнерства.

Иқтисодий рақобат муаммоси кўплаб муаллифларнинг иқтисодий илм-фан ривожланишининг турли босқичларида қизиқишини уйғотди. Рақобат муносабатларининг айрим жиҳатлари, шу жумладан илмий фикр ривожланишининг дастлабки босқичларида кўриб чиқилди. Кредитлар бозоридаги чекловлар тўғрисидаги маълумотлар қирол Хаммурапи конунлари кодексида, Қадимги Хитой ва Қадимги Юнон манбаларида кўрсатилган ва адолатли нарх тушунчаси Авлиё Августин ва фома аквинский асарларида кўриб чиқилган. Халқаро савдонинг ривожланиши ва жаҳон бозорининг пайдо бўлиши меркантилизм вакиллари томонидан рақобатдош муносабатларни ўрганишга эътиборни кучайтирди.

масалан, Т. Ман, А. Монтчретиен, В. Стаффорд ва бошқалар протекционизм орқали хорижий ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатини чеклашга катта эътибор берган. Шунга қарамай, меркантилистларнинг рақобат соҳасидаги ишларининг парчаланиб кетган ва эксклюзив равишда кўлланиладиган табиати уларнинг тадқиқотларига бўлган қизиқишни фақат тарихий шароитда аниқлайди. Капиталистик муносабатларнинг фаол шаклланиши ва ишлаб чиқариш омиллари учун рақобатнинг кучайиши классик инглиз сиёсий иқтисодиёти вакиллариининг рақобат муаммосига қизиқишини келтириб чиқарди. Адам Смитнинг иши рақобат назариясининг бошланғич нуқтаси бўлиб хизмат қилди. А.Смит рақобатнинг аниқ таърифини бермаслигига ва бозор иштирокчилари ўртасидаги муносабатларни тавсифлаш учун рақобат ва рақобат таърифларидан фойдаланишига қарамай, у рақобатнинг асосий функциясини шакллантиради, уни “кўринмас қўл” тушунчаси тавсифлайди. Тижорат манфаатлари бозор субъектлари учун ҳал қилувчи ҳисобланади ва рақобатнинг роли шундаки, у бозор қатнашчиларининг ҳаракатларини уларнинг барчаси учун энг катта яхшиликка эришиш учун "йўналтиради" ресурсларни янада самарали тақсимлаш - бу жамоат бойлиги бўлган рақобат натижасидир. А.Смит нархларни рақобатнинг асосий механизми деб билади, бу эса ўз навбатида талаб ва таклифнинг динамикасига бевосита таъсир

килади, бу эса харидорлар (товарлар этишмаслиги ҳолатида) ёки ишлаб чиқарувчилар ўртасида (ортиқча бўлган тақдирда) рақобатга олиб келади. Бунда мувозанат нарх харидорлар ва сотувчиларнинг ўзаро таъсири жараёнида шаклланади. Д.Рикардо рақобатни ҳисобга олган ҳолда, шунингдек, давлат томонидан тартибга солиш, монопол ҳокимият ва бозорнинг географик хусусиятлари каби омилларни ҳисобга олмайди. Мувозанатли нарх, унинг фикрига кўра, бозор иштирокчилари ўртасидаги мутлақо эркин рақобатнинг натижасидир.

Д.Рикардо эркин рақобат антиподини монопол деб ҳисоблади, бу эса нархларнинг харидор товарларни сотиб олишга тайёр бўлган максимал қийматига кўтарилишига олиб келади. Айтайлик, ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги рақобатнинг турли жиҳатларини ва ишлаб чиқарилган маҳсулотлар қийматини тартибга солишни таҳлил қилиб, протекционизмнинг эркин рақобатнинг ривожланишига салбий таъсирини ва бундай чоралар туфайли истеъмолчиларга этказилган зарарни қайд этди.

К.Маркснинг 30 та ғоясининг А.Смит издошлари позициясидан тубдан фарқи тадқиқот мавзусидаги нуқтаи назар эди. Агар классик сиёсий иқтисод вакиллари рақобатни бозорда мувозанатни таъминлаш воситаси ва ишлаб чиқарувчилар ўртасида иқтисодий тикланиш омили сифатида кўриб чиқсалар, Карл Маркс рақобатнинг ижтимоий оқибатларига кўпроқ эътибор берган. Хусусан, катта ишлаб чиқарувчилар ишлаб чиқарувчиларни бозорда устунликка эга бўлиш, рақобатнинг натижалари майда ишлаб чиқарувчиларнинг хароб бўлишлари, бу эса капиталнинг кенгайтирилган контасентратсиясига шунга қарамай, К.Маркс рақобатни капиталистик ишлаб чиқаришни ўсишини рағбатлантирувчи, илмий-техник тараққиётни ва корхоналарни техник қайта жиҳозлашни белгиловчи омил сифатида кўриб чиқади. охир оқибат, к.маркс рақобатнинг моҳияти тўғрисида хулоса чиқаради.

Уни “умумий фойда ставкасини тартибга солувчи қонун ва у белгилайдиган ишлаб чиқариш нархлари” деб тушунади. Энг кўзга кўринган

вакили А.Маршал бўлган неоклассик мактаб бозорни мукаммал рақобат нуқтаи назаридан кўрди, бу харидорлар ва сотувчиларга эркин киришни ва унинг динамикасига (нархлар даражасига) бозор актёрларининг ҳал қилувчи таъсирининг йўқлигини назарда тутди. Рақобат шакли ҳал қилувчи аҳамиятга эга, чунки фақат мукаммал рақобат “иқтисодий ўсиш механизми” вазифасини бажаради.

Талаб ва таклифнинг нархга боғлиқлиги мавжудлигини тўғри қабул қилган А.Маршал бозор субъектларининг рақобат курашининг натижаси бўлган мувозанатли нарх контсептсиясини шакллантирди рақобатни хулқ-атвор нуқтаи назаридан талқин қилиб, у уни камдан-кам учрайдиган иқтисодий фойда олиш учун кураш билан боғлади, натижада оптимал меҳнат тақсимотига эришилади ва иқтисодиёт самарадорлиги таъминланади. Шунини таъкидлаш керакки, илгари муҳокама қилинган маржинализм вакиллари барибир рақобат муносабатларининг турли жиҳатларини кўриб чиқмоқдалар. Таълим хизматлари бозорида олий таълимни ташкил этиш шароитида рақобатнинг эволюцияси ва моҳияти келиб чиққан ҳолда;

Ҳозирги кунда мамлакатимизда замонавий иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларини модернизациялаш жараёнида хўжалик субъектларининг рақобатбардошлигини оширишга асосланган тизимли узвий тараққиёт босқичига қадам қўйганлигини кўрсатмоқда. Таълим хизматлари бозорида олий таълим муассасалари мамлакат иқтисодиёти ва унинг тармоқларида кадрлар салоҳиятини шакллантириш манбасини ўзида номоён этади. Бозор инфратузилмаси ва ишчи кучига талаб ва таклиф ўзгаришининг юқори динамикаси ҳамда хусусиятли жиҳатлари бозор иштирокчилари ўртасида сабаб-оқибат алоқаларини ёритиш ва ўлар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик механизминини аниқлашни, ўрганишни зарурат этади.

Хулоса қилиб айтганда, Республикаимизда таълим хизматлари бозорининг шаклланиб бориши малакали мутахассисларга талабнинг ошишини таъминловчи восита ҳисобланиб, мутахассисларнинг касбий

тайёргарлиги эса уларнинг бозордаги рақобатбардошлиги орқали баҳоланмоқда. Бундан келиб чиққан ҳолда юзага келаётган янги ижтимоий-иқтисодий шароитларга битирувчиларда кўникмаларни ҳосил қилиш мақсадида олий таълим муассасалари янги стратегияларни ишлаб чиқишлари зарур бўлмоқда. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маъсус таълим вазирлиги томонидан жадал суръатлар билан ҳаётга татбиқ қилинаётган эътиборга молик масалалардан бири, бу таълим, фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги интеграцияни янада мустаҳкамлашдир. Бу борада олий таълим муассасалари билан ишлаб чиқариш корхоналари ўртасида ўзаро манфаатли, инновацион корпоратив ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш асосий вазифадир. Шунга кўра, инновацион ривожланиш шароитида таълим хизматлари бозорини самарали шакллантириш алоҳида аҳамият касб этади.

Список использованной литературы:

1. Формичев И.А., Исследование систем управления. Учебник.-М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2013 -348 с.
2. Turdibekov Kh.I., Ibodov K.M., Islomov Sh.M. Management of the quality of services in the hotel business. Toolkit. - Т.: 2018. -382 b.
3. Х.Асатуллаев, Б.Турсунов, А.Маманазаров. Стратегия развития предприятия. (Текст лекций).– Т .: 2019, 520 с.
4. Савдо иқтисодиёти муаммолари. Дарслик. // Б.А.Абдукаримов, М.Қ.Пардаев, Т.С.Шарипов, Ш.А.Султонов, Ф.Б.Абдукаримов, У.Н.Нормуродов, З.С.Артиков; // Самарқанд, СамИСИ, 2018. – 503 бет
5. Бойжигитов С. К. Совершенствование использования технологии бенчмаркинга в условиях цифровой экономики //Экономика и социум. – 2020. – №. 11. – С. 527-533.
6. Komiljonovich B. S. Opportunities to Increase the Effectiveness of Marketing Activities in the Enterprise //Academic Journal of Digital Economics and Stability. – 2021. – Т. 6. – С. 168-175.